

ČLANCI I RASPRAVE

UDK 811.163.42(430)

Pregledni članak

Primljen 24. VI. 2001.

Prihvaćen za tisak 8. X. 2001.

Leopold Auburger
Stiftung Wissenschaft und Politik
Ludwigkirchplatz 3–4, D-10719 Berlin
leopold.auburger@swp-berlin.org

RAZVOJ KROATISTIKE I NJEZINO SUČELJAVANJE SA SERBOKROATISTIČKIM ZAMISLIMA NJEMAČKE JUŽNOSLAVISTIKE

Autor opisuje izgradnju kroatistike u Njemačkoj u 1980-im i 1990-im godinama te određuje njezin sadašnji položaj u Njemačkoj, osobito s obzirom na položaj hrvatskoga jezika u samostalnoj državi Republici Hrvatskoj. Daje se pregled pogleda na hrvatski jezik u novijoj slavističkoj literaturi, opisuje se kriza serbokroatistike i raspravlja o daljnjem razvoju kroatistike u Njemačkoj.

1. Uvod: O aktualnosti pitanja o stanju i razvoju kroatistike u Njemačkoj

Jedan je ocjenitelj u svojem osvrtu na moju knjigu *Hrvatski jezik i serbokroatiizam* (Auburger 1999) napisao sljedeće: »U svrhu odbijanja predodžbe koja je također u Njemačkoj više ili manje raširena, naime, da su hrvatski jezik i srpski jezik bili kao srpskohrvatski (ili hrvatskosrpski) samo "jedan jezik s dvama imenima" ili možda "dvije varijante jednoga jezika" (str. 364.–365.), autor podastire [...] povijest "svehrvatskoga, općeg, književnog i standardnog jezika" napose 19. i 20. stoljeća. [...] knjiga je vrlo aktualna jer nama Nijemcima objašnjava poteškoće u kojima se jezična kultura u Hrvatskoj nalazila u posljednjim desetljećima i u kojima se djelomice još i danas nalazi.« (Keipert 2001:342–343; ovdje i u sljedećim navodima prijevod na hrvatski autorov). Te riječi poznatog njemačkog slavista ukazuju na središnji čimbenik koji do danas otežava razvoj kroatistike u Njemačkoj.

Zamisao da hrvatski jezik postoji samo kao sastavnica jednoga jedinstvenoga »srpskohrvatskoga«, dakle da nije samostalan jezik, u Njemačkoj je i danas proširena unutar slavistike i izvan nje, a posebice u javnome mnijenju.

To je stanje, što je dobro poznato, posljedica promidžbe serbokroatizma i njegova dugoročnoga aktivnog širenja. Gore spomenuti recenzent ima stoga potpuno pravo kad kaže da je moja knjiga za »nas Nijemce« vrlo aktualna iako je, treba nadodati i naglasiti, prošlo već deset godina od proglašenja Republike Hrvatske »suverenom i samostalnom državom« (25. VI. 1991.). Međutim, ta knjiga nije »visoko aktualna« jedino glede »poteškoća u kojima se jezična kultura u Hrvatskoj [...] našla i djelomice se još i danas nalazi« (Keipert 2001:342–343), nego i glede poteškoća za kroatistiku u Njemačkoj. Te su poteškoće i nadalje vrlo velike pa su i one stoga za njemačku slavistiku »od visoke aktualnosti«. U ovom ću članku potanko prikazati središnji uzrok tih poteškoća na primjeru slavističke uvodne i pregledne literature. Riječ je, naime, o serbokroatističkoj koncepciji njemačke južnoslavistike.

2. Početci izgradnje kroatistike u Njemačkoj u 1980-im i 1990-im godinama

U doba prepoznatljivog i neopozivog raspada SFR Jugoslavije, od kraja 1980-ih godina, u njemačkoj se slavistici po prvi put naziru početci kroatistike kao zasebne filologije unutar južnoslavistike. Za taj je preokret znakovito da se na njemačkom jeziku objavljuju osnovna slavistička djela koja se izrazito posvećuju hrvatskomu jeziku ili hrvatskoj književnosti. Osim toga, od tada se ustrajno, ali i sporno raspravlja o preimenovanju bivših serbokroatističkih lektorata i o ustrojavanju posebnih lektorata za hrvatski jezik. U spomenutim novim kroatističkim djelima nema serbokroatističkih zamisli i ona shvaćaju svoj predmet izvorno kroatistički. Obilježje štokavskosti više im nije *a priori* dokazom organske pripadnosti nekomu navodno konkretno postojećem, ali u stvari iskonstruiranom, apstraktnomu srpskohrvatskom jeziku. Radi se pri tome prije svega o sljedećim publikacijama: (1) *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik* u redakciji Josipa Matešića (1988); (2) moja *Morfologija hrvatskih glagola* (Auburger 1988); (3) knjižni niz *Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest* koji je osnovala i izdaje Elisabeth von Erdmann-Pandžić; prva je knjiga tog niza objavljena 1989.; (4) na njemački prevedeno, znatno prošireno izdanje *Povijesti hrvatske književnosti* Ive Frangeša (1995); (5) magistarski rad Marija Grčevića *Nastanak hrvatskoga književnog jezika*, koji je objavljen 1997. kao osma knjiga u spomenutom nizu *Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest*; budući da se u toj knjizi temeljito razjašnjava zamršeno serbokroatističko pojmovlje koje je predugo ometalo razvoj kroatistike, ona će još dugo ostati jedno od osnovnih djela za njemačku kroatistiku; (6) *Njemačko-hrvatski rječnik glagola u kontekstu* Hansa Leitnera (1998); kako je to rječnik osnovnoga rječničkog blaga, on je rječnik od velike koristi za učenje i aktivnu uporabu hrvatskoga jezika, a time i za kroatističke lektorate; (7) moja već na početku spomenuta knjiga *Hrvatski jezik i serbokroatizam* (Auburger 1999). Uvjetno treba u taj popis uvrstiti i (8)

monumentalno djelo Radoslava Katičića *Litterarum studia* (Katičić 1998./1999.), koje je objavljeno i na njemačkome u Beču (1999.). Naslov toga njemačkoga izdanja jest (u hrvatskome prijevodu) *Književna i duhovna povijest ranoga hrvatskog srednjovjekovlja*. Međutim, iako je Radoslav Katičić redoviti član Austrijske akademije znanosti i iako je bilo predviđeno da se djelo tiska u Akademijinim edicijama, zbog nedostatka spremnosti za objavljivanje s izdavanjem njemačkoga izvornog teksta znatno se odugovlačilo. Spominjem to zbog toga što taj slučaj prepoznatljivo pokazuje kakve se poteškoće mogu isprijeliti razvoju kroatistike. Njezin će razvojni put zbog tih poteškoća i u budućnosti biti vjerojatno dosta trnovit. Na kraju treba navesti (9) kao najnoviju publikaciju komentiranu ediciju hrvatskoga prijevoda Biblije Bartola Kašića čiji je izdavač njemački slavist Hans Rothe (Kašić 1999–2000).

Uz te navedene filološke radove treba uzeti u obzir i povijesne radove. Utjecaj povjesničarâ južnoistočne Europe na opće stručno, ali i na javno mišljenje smatram po svojem iskustvu znatnim jer oni često djeluju i kao politolozi i politički savjetnici. Jedno od prvih djela koje ovdje treba navesti jest knjiga Wolfa Dietricha Behschnitta *Nacionalizam u Srba i u Hroata 1830.–1914.* (Behschnitt 1980). W.D. Behschnitt u toj knjizi prepoznatljivo razotkriva lingvistički dio serbokroatizma. Nadalje, spomenuo bih kroatistički vrijedni rad Srećka M. Džaje *Bosna-Hercegovina u austrougarskom razdoblju (1878.–1918.) : Inteligencija između predaje i ideologije* (Džaja 1994). Treba upozoriti i na pojedine radove na njemačkome jeziku o političkome jugoslavizmu iz pera Alojza Ivaniševića, koji u Beču radi kao povjesničar. U godini 1995. ponovo je izdano skraćeno izdanje utjecajnog djela Ive Pilara iz 1918. godine o jugoistočnom pitanju (Pilar 1995). Napokon, u ovoj je, 2001. godini Ludwig Steindorff podastro stručnoj javnosti na njemačkome jeziku povijest Hrvatske od srednjega vijeka do suvremenosti (Steindorff 2001). Mislim da nije na odmet istaknuti da se takva monografija prije preporoda kroatistike u Njemačkoj i prije obnove hrvatske državnosti ne bi mogla očekivati.

3. Zastupljenost kroatistike i serbokroatistike u njemačkoj slavističkoj uvodnoj i preglednoj literaturi

3.1. Rehderov i Franzov *Uvod* (1998. odnosno 1994.)

Nakon gubitka političke potpore serbokroatizmu u Hrvatskoj početke izgradnje kroatistike u Njemačkoj pratili su kao sjena pokušaji obnove serbokroatistike i redefinijske prilagodbe naziva *srpskohrvatski*. O tim pokušajima obnove serbokroatistike na užtrb kroatistike u Njemačkoj svjedoče ne samo rasprave o preustroju južnoslavistike i preimenovanju »srpskohrvatskih« lektorata, već posebice i njemačka slavistička uvodna i pregledna literatura. Kao što ćemo vidjeti, za kroatistiku je u Njemačkoj prijeko potreban jedan

Uvod u južnoslavistiku koji bi sadržao pouzdan opći prikaz kroatistike, odnosno njezinih većih dijelova i glavnih predmeta.

Spomenuti pokušaji obnove serbokroatistike na uštrb kroatistike zorno dolaze do izražaja u *Uvodu u slavenske jezike* Petera Rehdera, koji je 1998. doživio već treće izdanje.¹ U tom djelu nije problematičan korpusnolingvistički opis svehrvatskoga standardnog jezika glede njegovih fonoloških i grafoloških, gramatičkih i leksikoloških glavnih svojstava, već dijalektološki odnosno općenito lektološki* dijelovi kao i prikaz jezične povijesti, posebice razvoja hrvatskoga književnog jezika. Točniji prikaz potreban je npr. u opisu hrvatskih štokavskih dijalekata i njihovih odnosa prema srpskoj i bošnjačkoj štokavštini, ali i glede drugih hrvatskih narječja. Pored toga bilo bi potrebno dati općenit uvod u razumijevanje kroatističkoga pojma *književni jezik* i kako se taj pojam odnosi prema pojmu *standardni jezik*. U trećem je izdanju Rehderova *Uvoda* pojam *književni jezik* potpuno odstranjen i zamijenjen pojmom *standardni jezik* u skladu s Rehderovom vlastitom definicijom tog pojma u sklopu »trostupnoga modela standardnih jezika« koji je razradio u jednom članku 1995. godine (usp. Rehder 1998:10). Zbog te se koncepcije P. Rehder zanima jedino za to je li hrvatski jezik prema njegovu modelu »standardnim jezikom« ili ne, a hrvatski se jezik ujedno ne opisuje u svojem punom lektalnom sastavu niti u svojoj punoj lektološkoj složenosti. Dakle, njegov naziv *standardni jezik* sličan je tipološkomu nazivu *etalonski jezik* koji služi kao oznaka za složenu jedinicu tipološko-usporedne mjere.² S druge strane u svojem opisu P. Rehder ujedno prešućuje da hrvatski jezik kao cjelina stvarno u svojem lektološkom sastavu ima jedan lekt koji kao svehrvatski standardni jezik obavlja funkciju službenoga jezika. Taj standardni hrvatski natkrovljuje kao svehrvatski lekt sve druge hrvatske nestandardne lekte.

Kroatistatici bi moglo laknuti kad sazna da se hrvatski jezik u Rehderovu *Uvodu* ubraja među »potpuno opremljene standardne jezike«. Ali to bi olakšanje bilo prerano jer se hrvatski jezik na tome mjestu shvaća samo kao »jezični nasljednik srpskohrvatskoga« (Rehder 1998:11).

Po zamislama toga sada latentnog, prikriivenog serbokroatizma hrvatski jezik svoju samostalnost može zahvaliti jedino novim državnopolitičkim odnosima uslijed raspada SFR Jugoslavije, ukratko, ponovno stečenoj suverenosti Hrvatske. S tim se u skladu u Rehderovu *Uvodu* u više navrata ističe »kako su oba autonomna standardna jezika, hrvatski i srpski,

¹ Glede Rehderova »srpskohrvatskoga književnog jezika« u prvome izdanju toga *Uvoda* (1986) vidi Grčević 1997:27–28.

² Za pojam *etalonski jezik* odnosno na ruskom jeziku *язык-эталон* vidi u knj. *Структурная типология языков* V. A. Uspenskoga (1965:58–59).

* *Lekt* je apstraktna sinteza pojmova kao *dijalekt*, *idiolekt*, *sociolekt*, a *lektologija* je disciplina koja se bavi tim pojavnim oblicima pojedinih idioma. (*Op.ur.*)

slična, čak većinom identična ako se promatraju lingvistički«, što je »u biti posljedicom zajedničke novoštokavske dijalekatne osnovice« (Rehder 1998: 252, bilj. 5). Međutim, trebalo bi biti neupitnim da određena jednakost glede nekih svojstava nije dostatna za iskaz o njihovoj istovjetnosti. To vrijedi analogno i za hrvatsko-srpsku međujezičnu komunikacijsku kompetenciju i odgovarajuću sposobnost sporazumijevanja, koja je na štokavskome jezičnom području stvarno opsežna, ali baš po pitanju aktivne književnojezične kompetencije ujedno je i vrlo jasno ograničena. Poznato je da se sposobnošću sporazumijevanja u slučaju drugih slavenskih jezika ne dovodi u pitanje zasebnost pojedinih jezika, pa bi tako moralo biti i u hrvatskome i srpskome slučaju. Sve to ovdje navodim zbog toga da pokažem s kojim se temeljnim znanstvenim problemima kroatistika u Njemačkoj mora sučeljivati i gdje mora u budućnosti postignuti osnovna razjašnjenja. Rehderovu ću se takozvanomu »trostupnom modelu standardnoga jezika« poslije podrobnije vratiti.

Sve u svemu niječni ili barem izrazito skeptični stav prema samostalnosti hrvatskoga jezika, kako se on očituje u Rehderovu *Uvodu* (1998), preuzima Norbert Franz (1994:180, bilj.158) iz drugoga izdanja toga *Uvoda* (Rehder 1998/1991). I N. Franz ostaje pri nazivu *srpskohrvatski* kao takozvanome »lingvističkom« imenu jednoga jedinstvenoga jezika s hrvatskim i sa srpskim kao sastavnicama. Jedino ustupa da »politički argument« trenutačno podržava »tezu o dvama jezicima« (Franz 1994:180, bilj.159). Stoga po N. Franzu postoji »dvanaest odnosno trinaest [slavenskih] književnih jezika: bugarski, makedonski, srpskohrvatski (odnosno srpski i hrvatski), slovenski, [...]« (96). Koliko se u Franzovu djelu stvarni jezičnopovijesni razvoj hrvatskoga jezika izvrće, može se prosuditi na temelju "informacije" da je Ljudevit Gaj navodno samo »prilagodio hrvatskim potrebama književni jezik koji je normirao Vuk Karadžić« (64–65).³

3.2. Panzerova knjiga *Slavenski jezici* (1999.)

Zahtjevno djelo Baldura Panzera (1999) *Slavenski jezici u sadašnjosti i povijesti*

³ Mario Grčević upozorava na to da N. Franz proturječi sam sebi proglašavajući s jedne strane bečki »književni dogovor« prvotnim uzrokom današnjemu stanju »srpskohrvatskoga«, a s druge strane ujedno tvrdeći da je već Ljudevit Gaj »za hrvatske potrebe modificirao« »književni jezik koji je normirao Karadžić« (Grčević 1997:56–59). Bečki je takozvani »književni dogovor« potpisan tek 1850., dakle petnaest godina poslije Gajeva prijelaza na štokavski hrvatski kao glavni tip svehrvatskoga književnog jezika. Uz taj kronološki nesklad postoji proturječje i u tome da se je upravo Ljudevit Gaj protivio toj bečkoj književničkoj izjavi. To je sigurno jedan od razloga zbog kojega ju on nije potpisao. Po svemu sudeći, N. Franz nije uzeo u obzir obuhvatno i bogato dokumentirano djelo Zlatka Vincea *Putovi hrvatskoga književnoga jezika* (1978).

nabraja još u svojem trećem izdanju samo dvanaest slavenskih zasebnih jezika kao »lingvističke predmete« koji »danas vrijede kao službeni književni i standardni jezici« (Panzer 1999:1). U tom Panzerovu popisu postoji samo jedinstveni »hrvatski i srpski«, a ne hrvatski jezik i srpski jezik kao zasebni jezici. Kao druga oznaka uz »hrvatski i srpski« spominje se »srpskohrvatski« (134). Sam se B. Panzer služi tim nazivom u naslovu svojega *Priručnika srpskohrvatskoga glagola* (Panzer 1991), to jest svojega priručnika (produktivnih) glagola »suvremenoga srpskohrvatskoga standardnog jezika« (Panzer 1991: VII; usp. moj osvrt Auburger 1992). Taj se »jezik« po B. Panzeru »nije temeljno promijenio« ni nakon raspada Jugoslavije 1991. (isto). Začudo, nasuprot P. Rehderu B. Panzer u tom trećem, provjerenom izdanju svoje knjige po svemu sudeći nije uzeo u obzir knjigu M. Grčevića *Nastanak hrvatskoga književnog jezika* (1997:123). Samo se tako može protumačiti njegova tvrdnja da je »stvaranje normiranoga književnog jezika za cijelo srpsko i hrvatsko jezično područje« započelo u biti tek s Dositejem Obradovićem, a da su ga završili Vuk Stefanović Karadžić, Đuro Daničić i Ljudevit Gaj (Panzer 1999:135). Panzer pri tome prešućuje cjelokupnu povijest hrvatskoga književnog jezika i izvrće njezin uzročno-posljedični odnos prema povijesti suvremenoga srpskog književnog jezika u 19. stoljeću.⁴

3.3. *Gramatički priručnik* Kunzmann-Müllerove (1994./1999.) i njezin zbornik *Jugoistočnoeuropski jezici danas* (2000.)

Panzerovu oznaku »hrvatski i srpski« kao glavnu oznaku umjesto oznake »srpskohrvatski« nalazimo također u *Gramatičkome priručniku* Barbare Kunzmann-Müller (1994). Baldur Panzer izdavač je niza knjiga u kojem je objavljen taj priručnik. To terminološko slaganje stoga možda i nije puka »slučajnost«. No ipak, »silne političke promjene« i njihove jezične posljedice autoricu su potaknule da u drugome izdanju izmijeni naslov knjige na *Gramatički priručnik hrvatskoga uz uključivanje i srpskoga* (Kunzmann-Müller 1999, Predgovor). Osim toga, autorica se odlučila na to da u znatno proširenome Uvodu podrobnije prikaže »divergentni« razvoj hrvatskoga u odnosu prema srpskome kao i »novi standardnojezični položaj« hrvatskoga, koji pokazuje intenzivan rad na kodificiranju standardnoga jezika. Autoričina se prilagodba novomu znanstvenopovijesnom položaju odrctava također u naslovima pojedinačnih poglavlja i odsječaka novoga Uvoda. Hrvatski se jezik i napose standardni hrvatski eksplicitno tako i imenuju: umjesto općeg izraza

⁴ U kolikoj su mjeri sve te serbokroatističke zamisli pojmovno nesigurne, može se saznati iz toga da je Baldur Panzer još 1988. u jednom radu manje-više izjednačio odnos hrvatskoga prema srpskomu s odnosom bugarskoga prema makedonskomu (usp. Grčević 1997:43–44).

»jezična područja« u prvome izdanju imamo sada u drugome izdanju »hrvatski unutar slavenskih jezika«; umjesto prijašnjih »narječja« sada se govori o »hrvatskim narječjima«; i umjesto neodređenoga »suvremeni jezik« sada stoji točno »suvremeni hrvatski standardni jezik; razvojni smjerovi i odnos prema srpskomu« (usp. Kunzmann-Müller 1999, Kazalo). Za izvršene izmjene može se reći da su rezultirale u uvodu koji uistinu više nije serbokroatistički zamišljen. U njemu se serbokroatističko nazivlje uporabljuje samo još u nazivopovijesne svrhe (13–14), npr. kad se spominje da je tako na primjer naziv »srpskohrvatski« na »njemačkome jezičnom području [...] široko rasprostranjen najkasnije od A. Leskiena [...]«, ili kad se spominje sporedni naziv »hrvatski i srpski« (14), kojim se kao glavnim nazivom poslužio B. Panzer u svojoj knjizi (1999) i Kunzmann-Müllerova u prvome izdanju svoje slovnice (1994). Na žalost, pri čitanju i njezina drugoga izdanja nameće nam se pitanje o opravdanosti zamjene temeljnoga filološkoga naziva *književni jezik* nazivom *standardni jezik*. Autorica ne određuje pobliže svoj pojam *standardni jezik*, a očito ga ne poistovjećuje s odgovarajućim nazivima u Panzerovoj (1999), Rehderovoj (1995) ili Lehfeldtovoju knjizi (1996). Vrijedno je za kroatistiku svakako to da B. Kunzmann-Müller u svojem Uvodu ističe da je »nazivoslovno rječničko blago od samoga njegova nastanka u biti kodificirano i organizirano s jedne strane po hrvatskomu a s druge strane po srpskomu« i da se »pri tome i ostalo« (Kunzmann-Müller 1999:15–16). Budući da nazivoslovna istraživanja stručnoga jezika u Njemačkoj imaju bogatu tradiciju i budući da se stručni jezik ondje uopće smatra prvo-razrednim predmetom jezikoslovnih istraživanja, kroatistika može na tom području u Njemačkoj s razlogom očekivati znatno zanimanje za svoje radove.

Rehderov je *Uvod u slavenske jezike* (1998) podvojen što se tiče stava prema hrvatskomu jeziku kao zasebnom jeziku i stava prema kroatistici. Pored toga, njegova se opcija za serbokroatizam ne može previdjeti. Slično je i s *Gramatičkim priručnikom* Barbare Kunzmann-Müller kad se sagleda skupa sa zbornikom *Jugoistočnoeuropski jezici danas* koji je ona priredila (Kunzmann-Müller (ur.) 2000). U tom zborniku nije problematično samo to što se u pojedinim člancima nepromišljeno rabi serbokroatističko nazivlje i glotonimija (što se za članke srpskih lingvista do neke mjere i može očekivati), nego prije svega to što se uz to ujedno nasrtljivo napada i izobličuje hrvatska kroatistika. Nju predstavljaju kao krajnje izolacionističku i purističku, očigledno s ciljem da se pokaže kako nikako nije prihvatljiva za njemačku slavistiku. Naročito se pri tome stigmatizira i ocrnjuje za pitanja kulture hrvatskoga književnog jezika osnovni i središnji časopis *Jezik*. Sabine Kirfel piše npr. u svojem prinosu »Hrvatski pravni jezik – kontinuitet u diskontinuitetu« da je »hrvatski standardni jezik« jedan proizvod hrvatske jezične politike nakon »iznuđivanja državne samostalnosti« Hrvatske i da se »najprije i izjavljeno

definira ograničavanjem prema srpskomu standardu« (Kunzmann-Müller (ur.) 2000:132–135). U prilogu »Aktualni razvoji u hrvatskom standardnom jeziku« Monika Wingender tvrdi da su »danas u stručnoj literaturi« »puristički smjer« i »rigoroznopuristički smjer« zadobili premoć. Začudo, »puristički smjer« zamišlja po autorici »srpski i hrvatski jedinstvenim zasebnim jezikom« i navodno se u tome slaže sa stavom potpisnika Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika iz 1967. (Kunzmann-Müller (ur.) 2000:256–257). Urednica zbornika Barbara Kunzmann-Müller na kraju je svojega članka »Jezični preokret i jezična promjena u hrvatskom/srpskome jeziku« tako zalutala da čak tvrdi kako je lingvistika u Hrvatskoj zaokupljena »zamalo isključivo i samo u najpovoljnijem slučaju objektivno« pitanjima »u svezi s izgradnjom hrvatskoga standarda. Vladajuća se pretpostavka maksimiranja jezičnoga razilaženja sa srpskim, koji je do povelike mjere istovjetan s hrvatskim, svugdje prihvaća.« (Kunzmann-Müller (ur.) 2000:61). Ne začuđuje da se tu opet rabe serbokroatistički nazivi »hrvatski/srpski« i »hrvatski i srpski« kao istovrijedne zamjene za oznaku »srpskohrvatski«. Na mnogobrojne je činjenične pogreške u tom zborniku glede hrvatskoga jezika upozorio Mario Grčević u svojem članku »O hrvatskim jezičnim promjenama 90-ih godina između informacije, dezinformacije i jezične politike« (2001c). Na žalost mora se reći da je u tom zborniku jedini korektiv u tome smislu prilog Marka Samardžije »Internacionalizmi u hrvatskom jeziku« (Samardžija 2000). I to pokazuje u kojoj su mjeri zadaće kroatistike u Njemačkoj teške i mučne.

3.4. Lehfeltdov *Uvod* (1996.)

»Elementarno« pitanje »koji [jezik] i koliko jezika pripadaju skupini slavenskih jezika«, najpodrobnije i najtemeljitiije u njemačkoj slavističkoj uvodnoj i preglednoj literaturi obrađuje Werner Lehfeltd (1996:31–41). To je pitanje tema poglavlja »Predmetni opseg slavističkoga jezikoslovlja« (29–41). Taj se predmetni opseg određuje tako da se načelno žele obuhvatiti svi poznati »oblici postojanja« slavenskih »prirodnih jezika«. Pitanje »koji jezici« dalje se precizira tako da se pretpostavlja kako uobičajena slavistička jezična imena kao glotonimi konkretnih zasebnih slavenskih jezika u prvome redu označuju njihov »standardnojezični oblik postojanja«. Stoga W. Lehfeltd to pitanje shvaća kao pitanje kataloga slavenskih standardnih jezika. Iako u njegovu *Uvodu* nema naziva *zasebni jezik* (*Einzelsprache*), tomu je nazivu istoznačan Lehfeltdov naziv *nacionalni jezik* (*Nationalsprache*, 41) te izraz *jezik x* (*die Sprache x*) u svojemu prvome značenju (40–41). Taj se naziv rabi dvoznačno: s jedne strane kao istoznačnica prema nazivu *nacionalni jezik* (*Nationalsprache*) i (tada je *x* varijabla za glotonime), a s druge strane kao istoznačnica prema nazivu *standardni jezik x*. Pri tome je ozbiljan logički

odnosno ontološki problem vezan uz pojam »oblik postojanja konkretnoga jezika«, jer se kaže da od svih takvih »oblika postojanja« konkretno postoji samo »idiolet« kao »individualni jezik konkretnoga govornika« (39). Suprotno tomu »govor« (*Mundart*), »dijalekt« (*Dialekt*), »dijalektna skupina« (*Dialektgruppe*) određuju se kao apstraktne skupine. Stoga po W. Lehfeldu »govori, dijalekti, dijalektne skupine nisu predmetno određene veličine, nego proizvod jezikoslovne apstrakcije« (40). Isto vrijedi i za »dijasisteme«. No time konkretna stvarnost prestaje postojati, dakle, i onda kad je riječ o »standardnome« i »nacionalnome« jeziku, koji je zamišljen kao »mnoštvo pojedinih dijalekata ili dijalektnih skupina« (»eine Menge von Dialekten oder Dialektgruppen«) (40). Oni postaju skupovi svojstava, spletovi izoglosa, strukture sličnosti, i slično, dakle, apstraktni su. Kao konkretan predmet ostaje samo idiolet pojedinačnoga govornika kao nositelja jezika.

Što se tiče pojma *standardnoga jezika* i njegova logičkoga odnosno ontološkoga stanja, o njemu se W. Lehfeldt izravno ne izjašnjava. Međutim, može se posredno zaključiti da je po W. Lehfeldu »standardni jezik« konkretan samo kao standardnojezični idiolet, dok je u svemu ostalome, poput na primjer dijalekata, apstraktna tvorevina.⁵ Po tome je *standardni jezik* apstraktna vanjska norma, propisni model koji po W. Lehfeldu ima četiri značajke – to su: (1) polivalentnost za sva područja »života jedne nacije«; (2) kodifikacija norme; (3) obvezatnost »za sve pripadnike nacije«; (4) stilistička izdiferenciranost (Lehfeldt 1996:32)⁶. U svrhu ostvarivanja te apstraktne norme »standardni jezik« individualnim se nositeljima jezika mora neminovno nametati, možda i zapovijedati, a prema prekršiteljima trebaju se primjenjivati kaznene mjere. Tim bi »standardnim jezikom« dakle raspolagala ponajprije politička vlast. Ali, pri tome se previđa da jezične standardizacije načelno organski nastaju iz samih jezičnih zajednica pomoću filološkoga, ortolingvističkoga njegovanja jezika, i to u skladu s imanentnim, unutarnjim normama jezika. Dakle, kad W. Lehfeldt u skladu sa svojom teorijskom podlogom kaže da su ilirci 1835. »svojemu narodu naredili [»verordnet«] standardni jezik čija je dijalektna osnovica istovjetna s onom na kojoj se temelji standardni jezik Srba, koji se započeo razvijati baš u to vrijeme« (34),

⁵ Pojam je *nacije* u Lehfeldtovoju individualističkoju koncepciji također po svojoj predmetnosti nekonkretan kao i pojam *standardnoga jezika*.

⁶ Po tim se četirima značajkama čini da je W. Lehfeldt (isto kao i P. Rehder) preuzeo Isačenkovu definiciju pojma *književnoga jezika*. Prepoznavši da se sva novija teorijska obrazloženja navodnoga početka hrvatskoga književnog jezika u 19. stoljeću oslanjaju pretežno na Isačenkovu definiciju, Mario Grčević smatra tu definiciju prijelomnom, ali i za primjereno razumijevanje hrvatskoga književnog jezika zbog njezine statičnosti neprikladnom. U suprotnosti se s Isačenkovom definicijom obazire Dalibor Brozović svojom definicijom i na povijesne i razvojne činjenice (Brozović 1970; 1978; usp. Grčević 1997:22–30, 122, bilj. 278).

«onda to nije ništa drugo nego grubo iskrivljavanje stvarnih povijesnih događaja, iako su pri tome ključni izrazi poput »naređivanje jezika« u punome skladu s njegovom prije navedenom definicijom pojma *standardnog jezika*.

Gore citirane Lehfeltdove riječi vode i do drugoga problema, naime do problema odstranjivanja pojma *književnog jezika* i njegove zamjene pojmom *standardnoga jezika* u onome smislu u kojem ga je uglavnom odredio P. Rehder (1995). W. Lehfeldt uzima kao njemački ekvivalent za hrvatski naziv *književni jezik* oznaku (*die*) *kroatische Standardsprache*. Pitanje je li taj »prijevod« prikladan, ne postavlja. Možda se i Barbara Kunzmann-Müller (1999) povelala za Lehfeltdovim primjerom kad je u drugome izdanju svojega *Gramatičkog priručnika* zamijenila u Uvodu prvoga izdanja (1994) naslov poglavlja »Razvoj književnoga jezika« novim naslovom »Povijest standardnoga jezika« (1999).

»Jezično ime "srpskohrvatski" nije, kako je to već ustvrdio slavni slavist August Leskien (1914:XVIII), "narodnjačko ime ['volkstümlicher Name]', nego je podano od znanstvenika ['von der gelehrten Forschung'] zbog nedostajanja prikladnoga zajedničkog imena za dotična narječja". Dakle, znanstvena se oznaka *srpskohrvatski* prvotno bitno nije odnosila na književni ili standardni jezik, nego se primjenjivala u dijalektologiji i povijesnoj gramatici. U toj je uporabi u znanosti i neprijeporna, [...]« (Lehfeldt 1996:36).⁷ Ako se time brani uporaba naziva *srpskohrvatski* kao oznaka za sinkronijske ili dijakronijske apstraktne lingvističke tvorevine kao što su skupovi svojstava, spletovi izoglosa, strukture jezične sličnosti i dijasistemi južnoslavenskih dijalekata između hrvatsko-slovenske granice i srpsko-makedonske odnosno srpsko-bugarske granice, onda to nazivlje još ne ugrožava zasebnost i samostalnost hrvatskoga jezika. Ali kako uistinu stoje stvari s nazivljem »slavnoga slavista Augusta Leskiena«, to znači s nazivljem u Leskienovoj *Gramatici srpsko-hrvatskoga jezika* (Leskien 1976), koja je prvi put objavljena 1914., pokazat ću malo poslije. Ovdje treba reći da je oznaka *srpskohrvatski* toliko negativno opterećena serbokroatizmom da je prijeko potrebna njezina zamjena oznakom *srednjojužnoslavenski*, koju je u slavističko nazivoslovlje uveo Dalibor Brozović. Gledano s današnjega razvojnog stanja formalne logike

⁷ Riječ *srpskohrvatski* u gore navedenom citatu napisana je malim početnim slovom (»Der Sprachename "serbokroatisch" ist [...]«, Lehfeldt 1996:36). Na temelju toga moglo bi se zaključiti da je zamišljena kao predikativni pridjev, a ne kao glotonimska imenica. To bi pak značilo da nije posrijedi nekakvo hipostaziranje »srpskohrvatskoga« kao zasebnog jezika. Međutim, uzmemo li u obzir da autor govori upravo o »jezičnome imenu "srpskohrvatski"...« i da citirano djelo sadrži veći broj slagarsko-korektorskih pogriješka, treba pretpostaviti da je i malo s umjesto velikoga S u riječi »serbokroatisch« jedna takva pogriješka. Tu riječ treba dakle protumačiti kao glotonim.

odnosno teorije skupova, tip se definicije kojemu pripada Lehfeltdov naziv *srpskohrvatski* određuje kao ekstenzijska, opsegovna definicija kojom se iz više skupova tvori jedan zajednički, sveobuhvatni skup. Tim se putem tvore osobito nominalne definicije. Upozorio sam na to uz podatke o citiranome mjestu u Leskienovoj *Gramatici* već u svojoj *Morfologiji glagola hrvatskoga standardnog jezika* (Auburger 1988:5). Dakle, po toj je definiciji »srpskohrvatski standardni jezik« jedna norma koju serbokroatisti kane naložiti (»narediti«) svim govornicima hrvatskih ili srpskih dijalekata kao obvezatan standard.

Na kraju rasprave o Lehfeltdovu *Uvodu* i njegovu pojmovlju treba još jednom postaviti polazno pitanje: Koliko slavenskih standardnih jezika ima? S time u svezi treba postaviti i sljedeće pitanje: Postoji li, odnosno je li postojao jedan »srpskohrvatski standardni jezik«? Sam W. Lehfeltd ne odgovara na to pitanje niti izravno niti dostatno. Dapače, izbjegava odgovor, tvrdeći da to nije u isključivoj mjerodavnosti jezikoslovaca (usp. Lehfeltd 1996:36). U komunističkoj je Jugoslaviji, kaže, bilo »nastojanja« da se »nametne jedinstveni srpskohrvatski standardni jezik« (isto). Međutim, propašću Jugoslavije ta su »nastojanja« postala »zastarjela«. »Najprije se to dogodilo u Hrvatskoj, gdje se već odavno zastupa mišljenje da postoje dva različita, zasebna standardna jezika, jedan hrvatski i jedan srpski.« (37). Takav Lehfeltdov opis ne zadovoljava jer se umjesto jasna odgovora podastire priču o nekome »mišljenju« u Hrvatskoj, čime se relativizirajući izbjegava vlastiti odgovor. Pomoću definicijskoga kataloga svojstava za apstraktnu tvorevinu kakvim po W. Lehfeltdu (1996) *standardni jezik* jest, moralo bi biti moguće dati točniji i prije svega objektivan odgovor na to pitanje. Definijski katalog svojstava pojma *standardni jezik* ne dopušta takvo izbjegavanje. Jasan i objektivan odgovor na pitanje o slavenskim zasebnim jezicima spada u kompetenciju lingvista na isti način kako i određivanje odgovarajućega problematičnog pojma, pojma *standardni jezik*. To vrijedi bez obzira na to što pojedinačne kriterije u tom katalogu treba razrađivati. Kao konkretna, živa jezična činjenica, Lehfeltdov »srpskohrvatski standardni jezik« sigurno nije nikad postojao. S druge strane, kao propisni je model i jezičnopolitička namjera »srpskohrvatski« sigurno postojao, prvenstveno kao nekakva virtualna slika djelatnikâ serbokroatizma. Kod onih vjernih hrvatskomu on pak sigurno nije postojao. Uzrok izbjegavanju izravnoga odgovora na navedeno pitanje jest možda spoznaja da se pri tome opredjeljuje za dobro ili zlo, da se mora donijeti vrijednosni sud o tome što se mora i što se ne smije. Smiju li se hrvatski i srpski putem toga »srpskohrvatskog standardnog jezika« izjednačiti i time ujedno uništiti? Hrvati su u svojoj jezičnoj povijesti odgovorili na to pitanje dosta rano, pretežno i prepoznatljivo: *Ne!* Njemačka slavistika odugovlači s odgovorom, ali ni ona ne može čiste savjesti zanijekati hrvatsku stvarnost i pravo toga hrvatskoga *Ne!*

3.5. Leskienov Uvod u njegovoj *Gramatici srpsko-hrvatskoga jezika* (1976. [1914.]

Werner Lehfeldt poziva se (1996) na serbokroatističko nazivlje njemačke dijalektološke i jezičnopovijesne slavistike koja se, kaže, temelji na *Gramatici srpsko-hrvatskoga jezika* Augusta Leskiena (Leskien 1976 [1914]). Tom navodnom tradicijom brani oznaku *srpskohrvatski* kao »neprijepornu«. Stoga je svrshodno u okviru mojeg razmatranja o serbokroatističkim zamislima njemačke slavistike podrobnije promotriti Leskienovu slovnici. Rezultat je začuđujuće jasan, jednostavan i jednoznačan: braneći tu tradiciju, ne može se pozivati na to Leskienovo djelo. Naime, August Leskien izričito hoće »što potpunije opisati onaj oblik jezika koji je Vuk odredio kao književni jezik i nadovezati njegove pojave na praslavenski ili, gdje nije potrebno razlikovati između praslavenskoga i starobugarskoga, na drugi« (Leskien 1976:VI). U skladu s time »bitnom zadaćom« uvoda te gramatike jest »prikaz suvremenoga književnog jezika« (XXIV). Taj se »suvremeni književni jezik« naziva »srpskohrvatskim« (»Serbokroatisch«) (XX). On je »Vukov jezik«, »od Vuka ustanovljen književni jezik«, koji je kao takav »njegovo štokavsko-jekavsko, posebno hercegovačko narječje« (XXXIX). On »vlada cijelom Hrvatskom, Slavonijom-Srijemom, Banatom, Kraljevinom Srbijom, Crnom Gorom, Bosnom-Hercegovinom, Dalmacijom« (isto) jer su »u 19. stoljeću stanovnici cijeloga jezičnog područja prihvatili u užem smislu jedno srpsko narječje kao književni jezik« (XX). Taj književni jezik, međutim, »vrijedi kao književni jezik također u onom dijelu Hrvatske koji leži sjeverno od Kupe« (isto), dakle »na hrvatskome kajkavskom području«. Iz tog iskaza proizlazi da je A. Leskien svoju gramatiku napisao prema zamislima serbokroatizma srpskih vukovaca. To potvrđuju, uostalom, također bibliografski podatci o njegovim »jezičnim izvorima«, koje raspodjeljuje u izvore »starijega razdoblja, kad nije postojao zajednički književni jezik, [naime] do početka 19. stoljeća, dakle do uvođenja jezika na osnovici narječja određenoga Vukom Stefanovićem Karadžićem«, i »novijega razdoblja otada do suvremenosti« (XXIX). Pored toga taj se Leskienov serbokroatizam izražava i u bibliografiji gramatika i rječnika na kojima on zasniva svoju gramatiku (XLIV–XLVI; usp. i VI). Osim toga, Leskienov (srpski) serbokroatizam jednoznačno posvjedočuje i to da A. Leskien izričito cijeni »sve Vukove spise« kao »najizvršnije uzore srpskoga jezika« (XL).

Upravo taj citat (XL) potvrđuje dobro poznatu činjenicu iz povijesti serbokroatizma da se uz naziv *srpskohrvatski* kao sporedna istoznačnica uvijek upotrijebljavala oznaka *srpski*. Nasuprot tomu i unatoč nekim izuzetcima, naziv *hrvatski* nikad nije bio sporednim nazivom prema oznaci *srpskohrvatski*. Glotonimski su naziv *hrvatski* pristaše srpskoga serbokroatizma, i stoga

također A. Leskien smatrali »narodnjačkim«, a ne »znanstvenim« jezičnim nazivom (usp. XVIII–XX). U tom je smislu A. Leskien protumačio naziv *srpsko-hrvatski* odnosno *srpskohrvatski* kao tvorbu »učenoga istraživanja« (v. citat gore: Leskien 1976:XVIII) i odbio njegovo razumijevanje kao »narodnjačkoga imena«. Da se njegovo serbokroatističko nazivlje osigura od neželjenih zaključaka, dodaje A. Leskien toj tvorenci također detaljne upute kako ju treba razumjeti: »Sastavni se dijelovi te složenice ne smiju razumjeti tako kao da postoji određeni srpski koji se kao dijalekt ukupnoga jezika daje razgraničiti od isto tako određenoga hrvatskoga [...]« (VIII). Pokušaj kasnijega ublaženog serbokroatizma da svoje nazivlje preuredi po zamislama lingvistike varijanata, tako da se hrvatski književni jezik može označiti kao »zapadna varijanta« i srpski kao »istočna varijanta« jednoga »bicentričnog srpskohrvatskoga«, u okviru Leskienova nazivlja i njegova tumačenja ne bi bio moguć. Budući da je s njegovom koncepcijom u suprotnosti misao da su hrvatski i srpski dva zasebna, samostalna jezika, A. Leskien prigovorio je indoeuropeistu Augustu Friedrichu Pottu (1802.–1887.) da se dao »zavesti« jezičnim nazivom *lingua Illyrica* odnosno *ilirski* te da je tako »uz srpski naveo još ilirski kao poseban slavenski jezik« (XX).⁸ Naziv tipa *ilirski* A.F. Pott našao je u literaturi i izvorima od 17. do 19. stoljeća kao jednu oznaku hrvatskoga. Svoje je »ilirske« riječi A.F. Pott crpio iz rječnika Joakima Stulića *Rjecsoslòxje slovinsko-italiansko-latinsko* (Leskien 1976:XXXVII).⁹ Nigdje u svojim kratkim opisima dotičnih jezičnih izvora i djela hrvatskih filologa A. Leskien ne koristi se atributom *hrvatski*, već samo hrvatskim regionalnim oznakama. Za filološka djela iz razdoblja od 17. stoljeća do početka »novijega vre-

⁸ August Friedrich Pott rodio se u Nettelredu u južnoj Donjoj Saskoj. Na sveučilištu u Berlinu učitelj mu je bio osnivač indoeuropeistike Franz Bopp (1791.–1867.). Nakon svoje je habilitacije za opće jezikoslovlje djelovao kao docent odnosno profesor na sveučilištima u Berlinu i u saskome Halleu. Epohalni je učinak imalo njegovo djelo u dva sveska *Etymologische Forschungen auf dem Gebiet der Indo-Germanischen Sprachen* (Etimološka istraživanja na području indoeuropskih jezika) (Lemgo 1833, 1836). Posebno ga je u okviru njegovih poredbenih i etimoloških istraživanja zanimala jezična raznolikost u Europi. Među ostalim napisao je jedan korijenski rječnik indoeuropskih jezika u šest svezaka i uvod glavnomu djelu Wilhelma von Humboldta *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts* (O raznolikosti ustroja ljudskih jezika i njezinu utjecaju na duhovni razvoj ljudskoga roda).

⁹ Trojezični je hrvatsko-talijansko-latinski rječnik Joakima Stulića (1729.–1817.) bio do Akademijina rječnika (*Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, knj. I.–XXIII., Zagreb 1880.–1976.) najveći i najobuhvatniji rječnik hrvatskoga jezika. Njegovih više od 150 književnih i nekoliko leksikografskih izvora obuhvaća cijeli hrvatski jezični prostor. Težište leži pri tome na dubrovačkoj književnosti. Taj se rječnik sastoji od tri dijela: *Lexicon latino-italico-illyricum* (Budim 1801.), *Rjecsoslòxje slovinsko-italiansko-latinsko* (Dubrovnik 1806.), *Vocabulario italiano-illirico-latino* (Dubrovnik 1810.).

mena«, naime do uvođenja »srpskohrvatskoga«, govori samo kako su ona »rezultati gramatičke obradbe jezika dalmatinske književnosti« (XXXVII). Koliko je prodoran utjecaj serbokroatizma, vidi se iz toga što A. Leskien čak i jezik djelâ hrvatske i srpske crkvenoslavenske književnosti naziva »srpskohrvatsko-crkvenoslavenskim« (»serbokroatisch-kirchenslavisch«) (XXXI). Kad ipak rabi oznaku *hrvatsko-crkvenoslavenski* (»Kroatisch-Kirchenslavisch«), to mu je oznaka za rezultat »utjecaja lokalnoga govora dotičnih pisara« (XXXII). Naziv »srpsko-crkvenoslavenski« smatra pak rezultatom »utjecaja pisareva nacionalnoga jezika [»Nationalsprache«], dakle srbizama« (XXXI–XXXII).¹⁰

Svojom je *Gramatikom* August Leskien postao suutemeljiteljem i »pradjedom« serbokroatizma u njemačkoj južnoslavistici, a ona je snagom predaje ostala na serbokroatističkom kolosijeku do dana današnjega. Zbog te predaje unutar njemačke slavistike nije se mogla razviti nikakva obuhvatna kroatistika. Iako je bogata rječnička građa glavnoga dijela Leskienove *Gramatike* sama po sebi veliki doprinos također kroatistici, velika je šteta što A. Leskien zbog serbokroatističkih predrasuda nije razlikovao hrvatski jezik od srpskoga. O snazi te predaje svjedoči i veliki *Priručnik srpskohrvatskoga glagola. Derivacija* Baldura Panzera (1991), kojemu je namjera obuhvatiti produktivne glagole »suvremenoga srpskohrvatskog standardnog jezika« (Panzer 1991:VII). Naziv se *hrvatski* nalazi u tome *Priručniku* samo kao tumačenje u svezi s razlikovanjem između »jekavskoga oblika, to jest hrvatskoga oblika« i »ekavskoga (srpskoga)« (VII). A to razlikovanje potječe, kako je dobro poznato, od nesretnoga Novosadskoga dogovora iz 1954., kojim je serbokroatizam odnio privremenu političku pobjedu, makar je bila samo Pirovom pobjedom.

August Leskien počinje predgovor svoje slovnice razmišljanjem nad kojim se treba zamisliti: »Pristupio sam pisanju srpskohrvatske gramatike ne

¹⁰ Leskien svojim nazivljen u biti nije učinio ništa drugo nego autoritativno u suvremenu njemačku južnoslavistiku prenio serbokroatističko nazivlje kojemu su temelje udarili Josef Dobrovský, Josef Pavel Šafařík, Jernej Kopitar, Franz Miklošič i Vuk S. Karadžić, a kao njihovi sljedbenici nadogradili i preradili s jedne strane srpski filolozi Đuro Daničić, Jovan Skerlić i Aleksandar Belić, a s druge strane Tomo Maretić, Milan Rešetar i drugi hrvatski vukovci. O tome svjedoče i Leskienovi bibliografski podatci (Leskien 1976:XXIII–XIV, XXIX–XLII; XLIV–XLVI). Zamršenu nazivoslovnu povijest u 19. stoljeću na kojoj se temelji Leskienovo nazivlje i koja je puna maštovitih etimologija i namjenskih definicija, posebno je raščlanio Mario Grčević (1997a). O ulozi naziva *ilirski* u tome surječju usp. također Grčević 1997:88, bilj. 202. Razvoj serbokroatističkoga nazivlja u 20. stoljeću opisao je tamo na str. 112–126, a na str. 112–115 autor se posebice osvrće na Leskienovo mjesto u razvoju serbokroatizma u njemačkoj slavistici. Nazivoslovna povijest naziva *ilirski* cjelovito se i pregledno prikazuje i raščlanjuje također u mojoj knjizi *Hrvatski jezik i serbokroatizam* (Auburger 1999:88–90).

bez dvojbe i ta se dvojba nije smanjila tijekom rada. Svagda sam živo osjećao kako djelo o jeziku može pisati zapravo samo onaj koji živi s ljudima koji ga govore, koji može biti u stalnom dodiru s narodom, i prije svega koji može primati i usvajati sve što suvremeno važi za izučene i obrazovane ljude kao normalno govorenje.« (Leskien 1976:V).¹¹ A. Leskien ovdje ispravno vidi kako je potrebno uzeti u obzir i dotične nositelje jezika, to znači dotični narod kao jezičnu zajednicu kad je u pitanju jezična valjanost. U svojoj se općenitosti može taj iskaz sigurno priznati kao valjano jezikoslovno načelo. Tim više začuđuje da A. Leskien naposljetku ipak previda konkretnu stvarnost i da ju ne zapaža. Uz »srpskohrvatski« izmišlja još i »Srbohrvate« kao jezičnu zajednicu (XIX, XLII) i razdjeljuje ih u »vjernike pravoslavne (istočne [morgenländischen]) crkve« i »rimske crkve«, s time da uzgredno još spominje »muhamedance [Mohammedaner] u Bosni« (XLII). Prvi pišu po A. Leskienu latinicom i ćirilicom, drugi samo latinicom (isto). Na drugom mjestu A. Leskien ističe kako se »katolici i muhamedanci redovito ne nazivaju tako [tj. Srbima], nego kao nazive za sebe i za svoj jezik rabe lokalna imena kao na primjer *bosanski*, *dalmatinski* i dr.« (XX). Time se A. Leskien prilagođuje etničkoj karti Vuka S. Karadžića i serbokroatističkim nazivoslovnim pravilima po kojima se mora najmanje sve štokavce nazivati »Srbima« i po kojim se uporaba imena hrvatskoga naroda, naime etnonima *Hrvati*, tabuizira. Serbokroizam dopušta Hrvatima samo partikularistička, lokalna, odnosno usko regionalna zajednička imena. Međutim, Leskienova je uporaba oznake *Srbohrvati* za sve podložnike »srpskohrvatskoga književnog jezika«, tj. za sve štokavce i čakavce i konačno također kajkavce, Leskienova novost.

3.6. Zamjenjivanje naziva *književni jezik* nazivom *standardni jezik* i Rehderova definicija potonjega naziva pomoću njegovog »trostupnoga modela« (1995.)

U više sam navrata upozorio na to kako se u njemačkoj slavistici kroatistički naziv *književni jezik* pretežno prevodi nazivom *Standardsprache*, tj. nazivom *standardni jezik*, a ujedno i na to da se naziv *književni jezik* odnosno *Literatursprache* čak i sasvim izbjegava.¹² Uz to se pod nazivom *Standardsprache* podrazu-

¹¹ Prvu je rečenicu ovoga citata uzela Barbara Kunzmann-Müller kao moto za svoj *Gramatički priručnik hrvatskoga i srpskoga* (1994.) odnosno *Gramatički priručnik hrvatskoga uz uključivanje srpskoga* (1999.). Ali kad se ta rečenica tako istrgne iz svojega surječja, onda ne daje nikakvu informaciju o predmetu i uzroku spomenute dvojbe. Sudeći po prvomu izdanju toga *Priručnika* (1994.) taj se moto mora razumjeti prvenstveno tako kao da navještava jedan priručnik »srpskohrvatskoga« jezika.

¹² Uočljiva se iznimka zapaža u knjizi M. Grčevića (1997). Budući da se složene književnojezične izgradnje nazivom »standardni jezik« ne mogu prikladno obuhvati-

mijeva pojam koji je manje-više izričito određen prema Rehderovu »trostupnomu modelu« (Rehder 1995). Taj je »model«, čini se, izrađen baš za serbokroatističku primjenu (usp. Rehder 1995:364). Kroatistički se pojam »književni jezik« izjednačuje s novoodređenim pojmom »standardni jezik« i tvrdi se bez oklijevanja da se prvi može zamijeniti drugim (352–353). Srž problema i ključ rješenja leži u tome da se po Rehderovu »modelu« naziv *standardni jezik* može upotrijebiti tek tada kad »pravno obvezatna uređenja izravno ili neizravno državno-službene vrste na državno-političkoj razini« (362) stvore i osiguraju »autonomiju« i »suverenost« dotičnoga »idioma«. Ako taj nužni uvjet nije ispunjen, »ne može se reći da postoji standardni jezik u smislu toga modela« (363). Dominantnost time postaje kriterijem standardnosti: samo dominantni zasebni jezici mogu biti standardnim jezicima. Prema kriterijima pravnoлингвистičkih odnosa, tj. funkcije službenoga jezika, pojam sam »dominantnosti« odredio zajedno s potpojmovima »isključiva dominantnost« i »sudominantnost« u suradnji s Heinzom Klossom prije dvadesetak godina: zasebni su jezici »dominantni« onda kad na određenom političko-upravnom području odnosno u cijeloj državi služe kao službeni jezici najviše legalne, političke instancije (Auburger 1977:150, 1981:121–122).

Primjenjujući svoj »model« na hrvatski jezik, P. Rehder dolazi do zaključka »da su danas hrvatski, srpski (Pravopis 1994. godine) i makedonski (novi) slavenski standardni jezici« (Rehder 1995:363). Autor taj svoj zaključak obrazlaže iskazom da su ti zasebni jezici tek »danas« dominantni. Međutim, glede tog »danas« za makedonski slučaj odmah izmjenjuje ono što je zaključio te u bilješki nadodaje da je makedonski »standardnim jezikom« u biti već od »2.VIII.1944.«, to znači od dana odluke ASNOM-a po kojoj je makedonski određen kao službeni jezik u budućoj jugoslavenskoj makedonskoj republici. Za hrvatski je jezik P. Rehderu »definitivni termin« nastanka njegove »standardnosti« dan kada je Hrvatski sabor donio Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske (25.VI.1991.) (363, bilj. 18 i 19). »Početkom prethodnoga, pripremnog razdoblja hrvatskoga standardnog jezika« smatra P. Rehder vrijeme od »Deklaracije 1967. godine (možda također već razdoblje prije toga, na primjer 1941.—45.) [...]« (363, bilj. 18). No pri tome je, čini se, više riječ o poigravanju s povijesnim podatcima nego o ozbiljnome promatranju jezičnopovijesnih zbivanja. Stoga je zaključak Marija Grčevića potpuno ispravan kad piše da se pomoću Rehderova »modela« može objasniti

ti, Grčević daje prednost nazivu »književni jezik«, a ujedno upozorava na to da uporabu naziva »standardni jezik« ne treba bezrazložno proširivati jer se time nepotrebno komplicira književnojezična problematika (usp. str. 15, 148). Za moje razlikovanje pojma »standardni jezik« kao ortolingvističkoga, normativnoga pojma i pojma »književni jezik« kao teorijsko-empirijskoga pojma vidi Auburger 1999:19–21 te 1991: 23–24, bilj. 12.

zašto P. Rehder danas (tj. s obzirom na današnje državopolitičke stanje Hrvatske) govori o »hrvatskome« i »srpskome« standardnom jeziku, iako je donedavno govorio samo o »srpskohrvatskom standardnom jeziku«, no da taj »model« ujedno ne omogućuje nikakvu ozbiljniju raspravu o stvarnoj povijesti i pretpovijesti hrvatskoga (i srpskoga) književnog jezika (Grčević 1997:152, 356).

Najprije treba primijetiti da je jezičnopovijesno gledano sasvim nerazmjerno kad se vrijeme djelovanja Krste P. Misirkova (1874.–1926.) i Koče Racina (1908.–1943.) određuje kao početak »prethodnoga, pripremnog razdoblja« makedonskoga standardnog jezika, dok se hrvatskomu kao početak standardnoga jezika određuje najranije i samo uvjetno tek 1941. godina (usp. Rehder 1995:363, bilj. 18 i 19). Dalje, sasvim je nestručno kad se prešućuje da postoje spomenici književnoga hrvatskoga već iz 11. stoljeća. Budući da je hrvatski u komunističkoj Jugoslaviji do Novosadskoga dogovora 1954. g. bio zajedno sa srpskim, slovenskim i makedonskim u gore objašnjenu smislu »sudominantnim jezikom«, jer je bio i na saveznoj razini službenim jezikom, ta bi četiri zasebna jezika bila već tada po Rehderovu »modelu« »standardnim jezicima«. Tek bi uslijed Novosadskoga dogovora hrvatski i srpski postali »nedominantnima«. S druge bi strane nastao novosadskim »srpskohrvatskim« jedan novi, i to sa slovenskim i s makedonskim »sudominantni« standardni jezik. »Bosanski« se jezik, tj. bošnjački, u Rehderovu članku ne smatra standardnim jezikom; njegov razvoj P. Rehder drži još nejasnim. Isto stajalište P. Rehder ima, čini se, također glede hrvatskoga i srpskoga u Bosni (364). Za njega je hrvatski »standardnim jezikom« samo u Hrvatskoj, ali ne i u Bosni, jer je jedino u Hrvatskoj dominantan – tako treba barem neizravno zaključiti. Međutim, Hrvati su po Ustavu Bosne i Hercegovine jedan od triju konstitutivnih, državotvornih naroda, zbog čega je hrvatski u Bosni sudominantan, pa bi ondje i prema Rehderovu »modelu« morao biti standardnim jezikom. Da bi se sva ta pojmovna magla u njemačkoj južnoslavistici mogla razjasniti, potrebno je da kroatistika što prije jasno prikaže varijantnu strukturu hrvatskoga jezika na lektalnoj razini.

Lehfeldtovu je pojmu *standardni jezik* (1996) i Rehderovu »modelu« (1995) zajednička samo takozvana »sociolingvistička definicija« ili »prva razina« toga »modela« (usp. Rehder 1995:355). Međutim, osim toga Lehfeldtovo se pojmovlje razlikuje od Rehderova »modela« u još jednom važnom pogledu: u Rehderovu »modelu« nema pojma koji bi bio nadređen pojmovima *standardni jezik* i *podstandardni jezik* (»Substandardsprache«). Štoviše, P. Rehder čak općenito tvrdi da ne postoji takav pojam najvišega jezikoslovnoga teorijskog reda (354). Pojmovi kao *etnički jezik* (»Ethnosprache«) ili *nacionalni jezik* (»Nationalsprache«) bili bi samo nazivoslovni nadomjestak i pomagalo u praktične svrhe (»Notbehelf«) (isto). Suprotno tomu W. Lehfeldt ima takav nadređeni, najviši pojam koji odgovara pojmu »zaseban jezik«, naime pojam koji ozna-

čuje nazivom *nacionalni jezik* odnosno *jezik x* («Nationalsprache«, «Sprache x«), gdje varijabla *x* stoji za glotonime, tj. za imena zasebnih jezika (Lehfeldt 1996). P. Rehderu jezični su nazivi kao *hrvatski* («das Kroatische») ili izraz *idiom* («Idiom») samo oznake »pomoćnih viših pojmova« («Hilfs-Oberbegriffe») (363).

4. Izgledi: kriza serbokroatistike i daljnji razvoj kroatistike

Uwe Hinrichs piše u svojem uvodnom članku u *Priručniku lingvistike jugoistočne Europe*, čiji je urednik, da je već u 1980-im godinama bilo potrebno u svrhu prevladavanja »krize balkanistike« razmisliti o predmetu i o metodama struke« (Hinrichs 1999:15). Kriza se pri tome sastojala prije svega »u nerazmjeru između pregršti iskonstruiranih konvergencija i nepreglednoga bogatstva jezičnih oblika prirodnih zasebnih jezika« (isto). Ta se tvrdnja daje analogno prenijeti i na »serbokroatistiku« njemačke južnoslavistike i na njezinu danas neprijeporno vidljivu krizu. Stoga je za njemačku južnoslavistiku nužno ozbiljno razmisliti o jezičnoj stvarnosti i o primjerenosti njezinih metoda. Prinos Radoslava Katičića (1999a) »Hrvatski« u tom *Priručniku* zorno pokazuje koliko filološko bogatstvo kroatistika može ponuditi južnoslavistici u Njemačkoj.

Gerhard Giesemann u svojem članku o novim oblicima ustroja i o novome praktičnom usmjerivanju »slavistike 2000.« tumači krizu njemačke slavistike time da se »njezino predajno samorazumijevanje pokazalo nezbiljskim [»als nicht existent erwiesen«] u krizi naobrazbe, pri preusmjerivanju slavenskoga svijeta i u dodiru sa slavistikom odnosno rusistikom novih [njemačkih] saveznih zemalja« (Giesemann 1995:195). Ako je tako, onda ta spoznaja važi i kad je riječ o »preusmjerivanju slavenskoga svijeta«, naročito za južnoslavistiku, i to baš zbog njezina određivanja za »serbokroatistiku«. Koliko je teško doći do te spoznaje, vidi se iz toga da se i u navedenome članku govori samo o nekom »srpskohrvatskom« (197). Werner Lehfeldt, međutim, potvrđuje u svojim »Razmišljanjima o položaju slavistike u Njemačkoj« da »se u postojanje hrvatskoga standardnog jezika i srpskoga standardnog jezika [...] više ne može sumnjati« (Lehfeldt 1995:189). Ta Lehfeldtova »Razmišljanja« uostalom neposredno prethode navedenom Giesemannovu članku. Spoznaja i priznavanje sloma serbokroatističke koncepcije sigurno je valjan prinos pronalasku izlaza iz krize na koju se potužio Gerhard Giesemann. Preustroj njemačke slavistike i s tim u svezi također preimenovanje nekih lektorata treba provoditi po uputama koje proistječu iz te spoznaje. Ne može se ostati pri »srpskohrvatskim/hrvatskosrpskim« lektoratima kako bi oni bili nadležni za cijeli »srpskohrvatski/hrvatskosrpski dijasistem«. A takvo nešto još prije šest godina preporučivao je W. Lehfeldt (1995:188). Prvorazredne su zadaće lektoratima praktične vrste, naime pomagati studentima pri razvijanju njihovih

aktivnih i pasivnih jezičnih sposobnosti u pojedinim slavenskim zasebnim jezicima i uvoditi ih u literaturu i kulturu pojedinačnoga slavenskog naroda odnosno jezika. Zbog toga se lektorati i inače imenuju po njihovim predmetima, tj. po njihovu zasebnom predmetnom jeziku. Nasuprot tome dijasistemi pripadaju uglavnom istraživačkim i nastavnim profesorskim područjima. Međutim, sve se to često zamagljuje i ujedno suzbija pretvorba pojedinih »srpskohrvatskih« lektorata u lektorate odgovarajućih zasebnih jezika, među ostalima i hrvatskoga jezika. Time se, naravno, ujedno i sprječava ozbiljnije ustrojavanje kroatistike u njemačkoj južnoslavistici. O složenim metodama koje se pri tome primjenjuju, nedavno je opširno pisao Mario Grčević (2001; 2001a; 2001b). Povoljno bi rješenje toga problema moglo izgledati tako da kroatistika u Njemačkoj punim opsegom istraživanja i nastave bude zastupljena najmanje na jednome, ali bolje na dvama sveučilištima. Na dvama bi se ili trima daljnjim sveučilištima trebalo redovito predavati i istraživati izabrane bitne kroatističke teme u skladu s odgovarajućim temama drugih zastupljenih pojedinih filologija slavenskih zasebnih jezika. To bi bio prvi i najosnovniji korak njemačke slavistike kojim bi mogla pokazati da prihvaća kroatistiku kakva ona jest, naime kao zasebnu i visoko razvijenu slavensku filologiju velike i stare tradicije.

Bibliografija

- Auburger, Leopold. 1977. Zur Sprache kanadadeutscher Zeitungstexte. U: *Deutsch als Muttersprache in Kanada. Berichte zur Gegenwartslage*. Wiesbaden. 149–156. (Deutsche Sprache in Europa und Übersee: Berichte und Forschungen, 1)
- Auburger, Leopold. 1981. *Funktionale Sprachvarianten. Metalinguistische Untersuchungen zu einer allgemeinen Theorie*. Wiesbaden. (Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, Beihefte, 38)
- Auburger, Leopold. 1988. *Verbmorphologie der kroatischen Standardsprache*. Heidelberg.
- Auburger, Leopold. 1991. Entwicklungsprobleme der kroatischen Standardsprache. U: L. Auburger, P. Hill (Hrsg.), *Natalicia Johanni Schröpfer octogenario a discipulis amicisque oblata – Festschrift für Johannes Schröpfer zum 80. Geburtstag*. München. 1–31. (Philologia et litterae slavica, 1)
- Auburger, Leopold. 1992. Rezension von: Baldur Panzer, *Handbuch des serbokroatischen Verbs. Derivation*. Heidelberg, 1991. (Heidelberger slavistische Forschungen. 2.). *Zeitschrift für slavische Philologie*, 52 (1992):2, 411–416.
- Auburger, Leopold. 1999. *Die kroatische Sprache und der Serbokroatismus*. Ulm/Donau. (Heiligenhofer Studien, 7)

- Behschnitt, Wolf Dietrich. 1980. *Nationalismus bei Serben und Kroaten 1830–1914. Analyse und Typologie der nationalen Ideologie*. München. (Südosteuropäische Arbeiten, 74)
- Brozović, Dalibor. 1970. *Standardni jezik. Teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*. Zagreb.
- Brozović, Dalibor. 1978. Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti. U: A. Flaker, K. Pranjić (ur.), *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*. Zagreb. 9–83.
- Džaja, Srećko M. 1994. *Bosnien-Herzegowina in der österreichisch-ungarischen Epoche (1878–1918). Die Intelligentsia zwischen Tradition und Ideologie*. München. (Südosteuropäische Arbeiten, 93)
- Frangeš, Ivo. 1995. *Geschichte der kroatischen Literatur. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Köln. (Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte. Reihe A: Slavistische Forschungen, N.F., 15)
- Franz, Norbert. 1994. *Einführung in das Studium der Slavischen Philologie. Geschichte, Inhalte, Methoden*. Darmstadt.
- Giesemann, Gerhard. 1995. Slavistik 2000 – Neue Organisationsformen und andere Praxisorientierung? *Die Welt der Slaven* 40, 195–200.
- Grčević, Mario. 1997. *Die Entstehung der kroatischen Literatursprache*. Köln. (Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte, 8)
- Grčević, Mario. 1997a. Zašto slavistika 19. stoljeća nije priznavala postojanje hrvatskoga jezika? Uzroci i posljedice. *Jezik* 45:1, listopad 1997., 3–28.
- Grčević, Mario. 2000. O hrvatskome jeziku i kroatistici u suvremenoj njemačkoj slavistici. Prilog diskusiji o ustroju njemačke slavistike. *Filologija* 35, 63–81.
- Grčević, Mario. 2001a. O serbokroatizmu u suvremenoj njemačkoj slavistici. *Jezik* 48:4, listopad 2001., 121–132.
- Grčević, Mario. 2001b. Još jednom o serbokroatizmu u suvremenoj njemačkoj slavistici. *Jezik* 48:5, prosinac 2001., 182–192.
- Grčević, Mario. 2001c. Über die kroatischen Sprachveränderungen der 90-er Jahre zwischen Information, Desinformation und Sprachpolitik. *Die slavischen Sprachen* 67, 43–77.
- Hinrichs, Uwe. 1999. Aufgaben und Ziele der Südosteuropa-Linguistik. U: *Handbuch der Südosteuropa-Linguistik*. Hrsg. von Uwe Hinrichs unter Mitarbeit von Uwe Büttner. Wiesbaden. 1–17. (Slavistische Studienbücher, N.F., 10)
- Kašić, Bartol. 1999–2000. *Biblia sacra. Versio illyrica selecta, seu declaratio vulgatae editionis latinae, Bartholomaei Cassij curictensis e Societate Iesu Professi, ac sacerdotis theologi, ex mandato Sacrae Congregationis de propaganda fide, Anno 1625*. Ed. Hans Rothe. Paderborn i dr. Knj. 1–2. (Biblia Slavica, Ser. 4, Südslavische Bibeln, 2)
- Katičić, Radoslav. 1999. *Literatur- und Geistesgeschichte des kroatischen Frühmit-*

- telalters. Wien. (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Schriften der Balkan-Kommission. Philologische Abteilung, 40) [Hrvatski prijevod: *Litterarum studia. Književnost i naobrazba ranoga hrvatskog srednjovjekovlja*. Zagreb, 1998.]
- Katičić, Radoslav. 1999a. Das Kroatische. U: *Handbuch der Südosteuropa-Linguistik*. Hrsg. von Uwe Hinrichs unter Mitarbeit von Uwe Büttner. Wiesbaden. 383–412. (Slavistische Studienbücher, N.F., 10)
- Keipert, Helmut. 2001: Osvrt na: Leopold Auburger, Die kroatische Sprache und der Serbokroatismus. Ulm, 1999. (Heilighofer Studien. 7.). *Osteuropa: Zeitschrift für Gegenwartsfragen des Ostens* 51:3, März 2001, 342–343.
- Kunzmann-Müller, Barbara. 1994. *Grammatikhandbuch des Kroatischen und Serbischen*. Frankfurt a.M. (Heidelberger Publikationen zur Slavistik: A. Linguistische Reihe, 7) [2. izd. 1999. s naslovom: *Grammatikhandbuch des Kroatischen unter Einfluß des Serbischen*.]
- Kunzmann-Müller, Barbara (Hrsg.). 2000. *Die Sprachen Südosteuropas heute. Umbrüche und Aufbruch*. Frankfurt a.M. (Berliner slavistische Arbeiten, 12)
- Lehfeldt, Werner. 1995. Überlegungen zur Situation der Slavistik in Deutschland. *Die Welt der Slaven* 40, 188–194.
- Lehfeldt, Werner. 1996. *Einführung in die Sprachwissenschaft für Slavisten*. 2. izd. München. (Slavistische Beiträge, 324) [1. izd. 1995.]
- Leitner, Hans. 1998. *Deutsch-kroatisches Wörterbuch. Verben im Kontext / Njemačko-hrvatski rječnik glagola u kontekstu*. Zagreb.
- Leskien, August]. 1976. *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache. Lautlehre, Stammbildung, Formenlehre*. Heidelberg. (Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher, Reihe 1, Grammatiken.) [1. izd. 1914.]
- Matešić, Josip. 1988. *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik / Kroatisch-deutsches phraseologisches Wörterbuch*. [Bearb. von Renate Hansen, ...] U redakciji: Josip Matešić. Urednik: Branimir Donat. Zagreb, München.
- Panzer, Baldur. 1991. *Handbuch des serbokroatischen Verbs. Derivation*. Heidelberg. (Heidelberger slavistische Forschungen, 2)
- Panzer, Baldur. 1999. *Die slavischen Sprachen in Gegenwart und Geschichte: Sprachstrukturen und Verwandtschaft*. Frankfurt a.M. 3. izd. [1. izd. 1991.; 2. izd. 1996.] (Heidelberger Publikationen zur Slavistik: A. Linguistische Reihe, 3)
- Pilar, Ivo [= L. v. Südland]. 1995. *Eine Geschichte Kroatiens, Serbiens und Bosniens*. Bearb. von Michael Ackermann, hrsg. von Rudolf Grulich. Heiligenhof-Bad Kissingen. (Heiligenhofer Studien zu Volkstumsfragen. Wissenschaftliche Reihe, 3.) [Orig. Wien, 1918: Südland, L. v., *Die südslawische Frage und der Weltkrieg. Übersichtliche Darstellung des Gesamt-Problems*. 2. izd. Zagreb 1944.]
- Rehder, Peter 1995. Standardsprache. Versuch eines dreistufigen Modells. *Die Welt der Slaven* 40, 352–366.
- Rehder, Peter 1998. Das Kroatische. U: *Einführung in die slavischen Sprachen (mit einer Einführung in die Balkanphilologie)*. Hrsg. von Peter Rehder. 3. izd.

- Darmstadt. 250–267. [1. izd. 1986.; 2. izd. 1991.]
- Rehder, Peter. 1998a. Vorwort. U: *Einführung in die slavischen Sprachen (mit einer Einführung in die Balkanphilologie)*. Hrsg. von Peter Rehder. 3. izd. Darmstadt. 9–16. [1. izd. 1986.; 2. izd. 1991.]
- Samardžija, Marko. 2000. Internationalismen in der kroatischen Sprache. Vergangenheit und aktueller Stand. U: Barbara Kunzmann-Müller (Hrsg.): *Die Sprachen Südosteuropas heute. Umbrüche und Aufbruch*. Frankfurt a.M. (Berliner slawistische Arbeiten, 12.) 75–93.
- Steindorff, Ludwig. 2001. *Kroatien. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Regensburg. (Ost- und Südosteuropa. Geschichte der Länder und Völker.)
- Uspenskij V. A. 1965. *Strukturnaja tipologija jazykov*. Moskva.
- Vince, Zlatko. 1978. *Putovima hrvatskoga književnoga jezika. Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*. Zagreb. [2. izd. 1990.]

Die Entwicklung der Kroatistik in Konfrontation mit einer serbokroatistischen Konzeption der deutschen Südslavistik

Zusammenfassung

Nach dem erfolgreichen Anfang des Ausbaus der Kroatistik in Deutschland Anfang der 1990-er Jahre hat sich diese Entwicklung bald erheblich verlangsamt. Grund hierfür ist eine starke Tendenz in der deutschen Slavistik, die gegenwärtige Krise der »Serbokroatistik« durch eine Neubegründung der »Serbokroatistik« innerhalb der deutschen Südslavistik zu überwinden. Im Zentrum dieses Bemühens steht hierbei, das Postulat von der Existenz einer »serbokroatischen« Einzelsprache mit dem Kroatischen, dem Serbischen, dem Bošnjakischen und eventuell noch dem Montenegrinischen als abhängigen Komponenten neu zu formulieren. Davon zeugt sowohl die anhaltende Diskussion um die Neuorganisation der Südslavistik einschließlich der Frage der Benennung der Lektorate als auch insbesondere die gegenwärtige slavistische Einführungs- und Überblicksliteratur. Die deutsche Südslavistik versucht hierbei an die »Serbokroatistik« von August Leskien anzuknüpfen. Mit dieser Tendenz im Zusammenhang steht die Verdrängung des Terminus *Literatursprache (književni jezik)* durch den Terminus *Standardsprache (standardni jezik)*, wobei der letztere im Wesentlichen an Hand des »dreistufigen Modells« von Peter Rehder definiert wird. Dies ist deshalb wichtig, weil damit die Eigenständigkeit des Kroatischen als Einzelsprache nur mit dem politischen Argument der Existenz eines souveränen Staates, der das Kroatische zu seiner Amtssprache gemacht hat, begründet werden kann. Bei einer genaueren Analyse dieser Einführungs- und Überblicksliteratur zeigt sich jedoch, dass diese »Serbokroatistik« erhebliche begriffliche und faktographische Mängel hat, und dass die deutsche Südslavistik damit aus ihrer Krise nicht herauskommt. Praktisch sollte die deutsche Slavistik vielmehr anstreben, dass die Kroatistik wenigstens an einer, möglichst aber wenigstens an zwei Universitäten im vollen Umfang in Forschung und Lehre vertreten ist, und dass an zwei oder drei weiteren Universitäten wesentliche kroatistische Themen im Zusammenhang mit entsprechenden Themen anderer slavistischer Einzelphilologien behandelt werden.

Ključne riječi: kroatistika, serbokroatistika, hrvatski književni jezik, hrvatski standardni jezik, slavistički udžbenici, lektorati

Key words: Croaticistics, Serbocroatistics, Croatian literary language, Croatian standard language, Slavistic textbooks, instructorships